

ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНИ

Володимир Юрійович ПОПОВ,

*канд. юрид. наук, старший викладач
кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»*

Роботу присвячено розгляду комплексу теоретичних і практичних питань організації та здійснення досудового розслідування терористичних актів. Із застосуванням різних методів наукового пізнання сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних проблем та практичних рекомендацій щодо досудового розслідування терористичного акту, які мають значення для розвитку криміналістичних методик, теорії кримінального процесу та практичної діяльності правоохоронних органів.

Ключові слова. *Тероризм, досудове розслідування, правова доктрина України.*

Прояви тероризму в різних його формах перетворилися на одну з найнебезпечніших та масштабних політико-соціальних проблем сучасності. Тероризм загрожує національній безпеці, територіальній цілісності та, врешті решт, існуванню соціальних етносів в багатьох країнах світу.

Як зазначається у «Стратегії забезпечення державної безпеки України», сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та нових схем його фінансування, міжнародної злочинності, зокрема в кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного фундаменталізму, політичного та релігійного екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки тощо... Особливо небезпечним є укорінення радикальних суспільних настроїв і середовищ, які є основою для політичного насильства й сепаратизму, діяльності незаконних збройних формувань, поширення тероризму [1].

Повномасштабна війна в Україні призвела до масових військових злочинів та зухвалої терористичної діяльності з боку росії, спрямованих на насильницьку зміну конституційного ладу України, дестабілізацію роботи органів державної влади, знищення або порушення функціонування об'єктів життєзабезпечення населення, промислових та військових об'єктів, транспортної інфраструктури, залякування населення, у тому числі шляхом застосування зброї масового знищення, отруйних, токсичних, хімічно- та біологічно небезпечних речовин, порушення безпеки та стійкості функціонування критичної інформаційної інфраструктури.

За неповними даними, у 2022 році внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну загинуло 16 502 особи. Національна поліція виявила 21 масове поховання на деокупованих територіях, з яких ексгумовано 1033 тіла цивільних та військових. Так, з 24 лютого 2022 до 3 січня 2023 року на територіях України виявлено 16 502 загиблих особи, а саме: у Донецькій – 4746; у Харківській – 3784; у Миколаївській – 2207; у Київській – 2072; у

Чернігівській – 899; у Луганській – 815; у Херсонській – 686; у Сумській – 341; у Житомирській – 283; у Запорізькій – 66. На деокупованих територіях виявлено 21 масове поховання, з яких: у Донецькій області – три (ексгумовано 278 цивільних та 37 військовослужбовців ЗСУ), у Київській – 14 (ексгумовано 177 осіб), у Харківській – два (ексгумовано 451 цивільну особу та 44 військовослужбовці ЗСУ), у Херсонській – два (ексгумовано 46 осіб). З вказаної кількості більшість тіл мають вогнепальні поранення та мінно-вибухові травми (вказати точну кількість таких осіб неможливо у зв'язку з не завершенням експертних досліджень, призначених з метою встановлення причин загибелі) [2]. Саме тому питання протидії та стримування терористичній діяльності знаходяться у числі найбільш актуальних та пріоритетних завдань практики правоохоронних органів України та інших держав майже на усіх континентах світу.

Як зазначають закордонні фахівці, тероризм стає все більш динамічний і, хоча загальні зміни за останні три роки були мінімальними, спостерігалися різкі підйоми і падіння тероризму в багатьох країнах протягом цього періоду [3, с. 2].

Особливістю сучасного тероризму стає використання нових видів зброї масового ураження, новітніх технологій й можливостей глобалізаційних процесів, що призводить до загибелі значно більшої кількості людей, завдання найбільших економічних збитків та екологічних наслідків, а також спричиняє психологічний ефект та руйнування традиційних цінностей суспільства у глобальному світовому масштабі.

На сучасному етапі розбудови правової держави в Україні з розвинутими демократичними інституціями, в умовах економічної та політичної нестабільності, збройної агресії з боку РФ, а також значного кількісного та якісного збільшення злочинності у суспільстві перед правоохоронними органами держави постає гостра проблема ефективно протистояти сучасним виклакам дійсності. Так, одними з найнебезпечніших злочинів, є злочини терористичного спрямування, жертвами котрих стають пересічні громадяни, діти, жінки та літні люди, які просто опинилися поряд з місцем злочину. Останнім часом, коли у нашій країні триває війна, значно змінився соціально-психологічний портрет сучасного злочинця та на фоні новітніх досягнень науково-технічного прогресу перед наукою постає принципове завдання запропонувати практиці дійсно ефективний інструментарій розслідування терористичного акту. Саме криміналістика повинна відповісти на цей виклик, як наука, яка по праву знаходиться на передньому краї розслідування та розкриття кримінальних правопорушень.

За даними офіційної статистики кількість злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, в останні роки має тенденцію до зростання. Так, за період 2015 – 2023 рр. (січень-травень) було зареєстровано більше 7000 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України (терористичний акт) та створення терористичної групи чи терористичної організації, ст. 258-3.

Складність розкриття та розслідування названих злочинів обумовлена наступним: стрімкою появою новітніх розробок у сфері озброєння; слабкістю системи контролю переміщення зброї, бойових припасів та вибухівки по лінії

зіткнення між ЗСУ та збройними терористичними угрупованнями; корупційні прояви, недоліки організаційно-господарської діяльності в Збройних силах України; зниження дисциплінарних вимог до військовослужбовців; великі прогалини у національно-патріотичному вихованні населення; значний вплив конфлікту на соціально-демографічну структуру суспільства; зростання стресового та психологічного навантаження на суспільство, виникнення панічних настроїв, що породжуються наявністю негативних військових, економічних та соціальних чинників; діяльність великої кількості неформальних об'єднань військового типу; збільшення суспільних тенденцій до силового вирішення конфліктів, розповсюдження проявів жорстокості та насилля; низька скоординованість дій силових структур при проведенні антитерористичних операцій; наявність великої бази даних із відкритих масивів Інтернету щодо створення та використання зброї та вибухових пристроїв; наявність у вільному доступі засобів так званого «подвійного» призначення, які можна використовувати як компоненти до створення саморобної зброї чи вибухових пристроїв; значною поширеністю в Інтернеті сайтів із відвертою екстремістською ідеологією тощо [4; 5 та ін.].

Наведені обставини свідчать про наявність значних труднощів у діяльності слідчих в даному напрямі, що вимагає суттєвого оновлення й удосконалення відповідних криміналістичних методик.

Загальні теоретичні проблеми методики розслідування злочинів були висвітлені у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, А. Ф. Волобуєва, М. В. Даньшина, Л. Я. Драпкіна, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, М. В. Салтевського, Р. А. Степанюка, В. М. Стратонова, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського та інших учених. У аспекті розбудови кримінально-правової характеристики, ці питання знайшли своє відображення у багатьох роботах відомих вітчизняних вчених-правників, представників вітчизняної кримінально-правової та кримінологічної школи (О. М. Бандурка, В. С. Зеленецький, В. А. Ліпкан, О. М. Литвинов, Г. О. Спіцина, Н. Є. Філіпенко, В. П. Ємельянов, А. М. Яценко та ін.). Криміналістичні питання розслідування тероризму містяться у роботах М. М. Букаєва, Ж. В. Вассалатій, В. Г. Гузікова, О. В. Ісакова, О. М. Коршунової, М. О. Ленка, А. Г. Марутіна, Г. В. Скуби, А. О. Степанова та інших.

Проте, більшість наукових праць авторів підготовлено на основі практики розслідування терористичних злочинів зарубіжних держав та іншої процесуальної регламентації. У вітчизняній криміналістичній науці взагалі є малодослідженими питання щодо єдиної ефективної науково обґрунтованої програми розслідування терористичного акту. Особливо актуально ця прогалина відчувається у сьогоdnішніх умовах загострення криміногенної ситуації в Україні на тлі військового протистояння, зростання конфліктного потенціалу внаслідок відкритих й прихованих протиріч у соціумі, зокрема, активізації підвищеної терористичної загрози з боку ісламських терористичних організацій, зайвої заполітизації суспільства, а також появи новітніх видів та форм терористичної діяльності. Кожна із зазначених передумов є достатньою

для проведення теоретико-прикладного дослідження питань методики й сучасної практики досудового розслідування терористичного акту.

Саме тому можна стверджувати, що сучасний тероризм є якісно новим феноменом, особливою формою кримінального конфлікту, що передбачає використання ідеології насильства в якості засобу залякування, погроз та нагнітання страху з метою досягнення суб'єктами терористичної діяльності відповідної політичної, ідеологічної або корисливої мети. Найбільш характерними ознаками сучасної терористичної діяльності слід вважати її здебільшого організований характер, ідеологічне прикриття політичної або корисливої мотивації, фінансування й координування неурядовими організаціями, представниками кримінальних спільнот або окремими державами, а також використання терористами корупційних зв'язків з представниками органів державної влади, працівниками правоохоронних органів, співробітниками спецслужб зарубіжних країн та впливовими особами економічно-фінансового сегменту.

Під тероризмом ми розуміємо публічно чинені, суспільно небезпечні злочинні дії або погрози такими, що передбачають організаційне, фінансове, матеріально-технічне або інше сприяння безпосередньому здійсненню одиничних або серії терористичних актів, спрямовані на нагнітання жаху і паніки, створення атмосфери безвихідності, пригніченості, неспокою з метою прямого або опосередкованого впливу щодо вчинення владними посадовими особами на користь терористів конкретних дій або виконання в їх інтересах відповідного комплексу політичних, соціальних чи економічних заходів.

Список використаних джерел:

1. Стратегія забезпечення державної безпеки. Затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022?find=1&text=терор#w1_3
2. Юрій Корогодський З початку вторгнення РФ загинули 16,5 тис. цивільних, - Нацполіція. URL: https://lb.ua/society/2023/01/10/542110_z_pochatku_vtorgnennya_rf_zaginuli_165.html
3. Institute for Economics & Peace. Global Terrorism Index 2023: Measuring the Impact of Terrorism, Sydney, March 2023. URL: <http://visionofhumanity.org/resources>
4. Попов В. Ю. Проблема визначення тероризму в системі міжнародного та українського національного законодавства. Visegrad Journal on Human Rights. 2019. № 4. Том 2. С. 162–167.
5. Спіцина Г. О., Філіпенко Н. Є. Терористична діяльність: кримінально-правова політика протидії // Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квіт. 2019 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2019. С. 188-191.